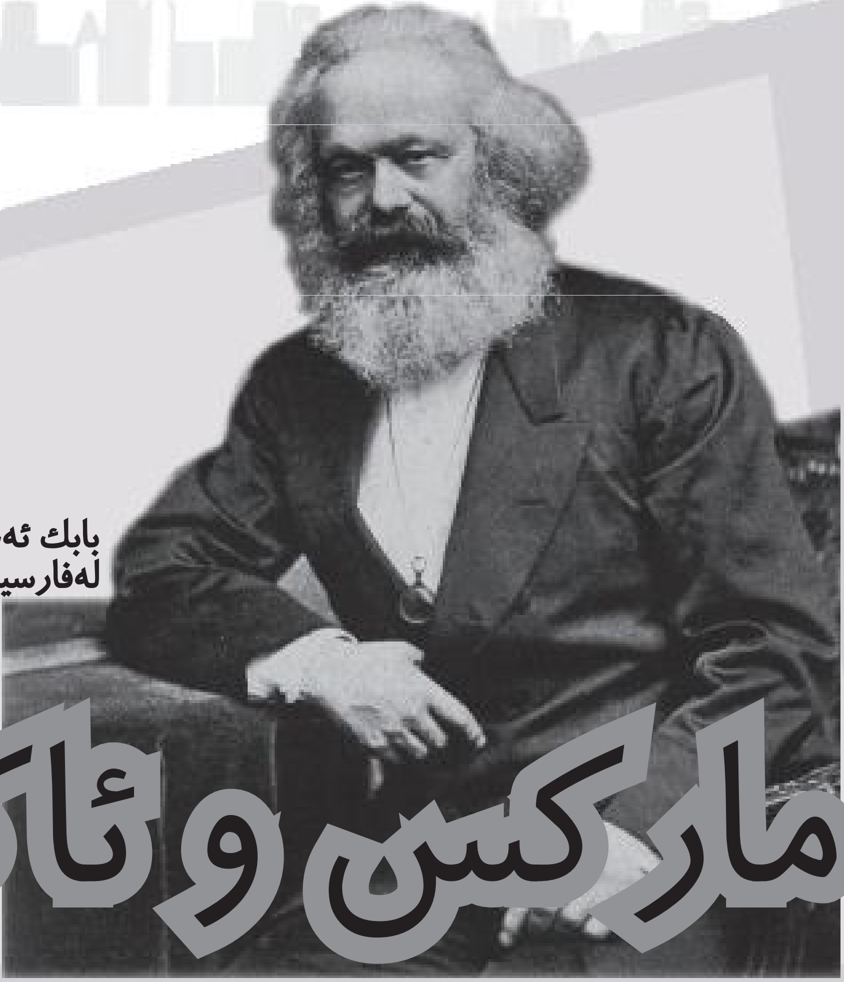

مارکس و ئاکار

بابك ئەحمەدی
لەفارسییەوە: دانا شوانی

مارکس بەردەوام لە ئاکار دەدوا، وەك دۆزێکی ئایدۆلۆژیکی هاوتا بە کاروبارێکی وەك ماف، فەلسەفە و ئاین. ئەو وەك هیگڵ بە پێچەوانەی (کانت) بایەخی هەر چەنشە باسێك لە بەرزی و دەستباڵای مێژوویی ئاکار، یاخود گریمانەی فەلسەفی پێگەی سەربەخۆی ئاکار (لە ئاکامدا گریمانەی پەرەسەندنی تایبەتی دیاردە ئاکارییەکان) رەتدەکاتەوە. بە بروای ئەو مێژووی مرۆڤ تا هەنوکە لە بنەچەدا بە گوێرەی «لایەنی خراپ» و لایەنی وەبەرهێنان و خەبات، بەرەو پێشچووە، ناراست دەبێت کە ئاکار (بەشێوەی دیدی سۆشیالیستە یۆتۆپیاخوازەکان) بە وێناکردنێ لە باڵایی رۆحی مرۆیی بدەینە قەڵەم، بەڵکو پێویستە ئەوە بە دەرەنجامی هەولگەلێکی کەم تا زۆری بەردەوام و سیستماتیك لە ئاراستەکردنی هەلومەرجە نامرۆییەکان بزانین.

بەدیدی مارکس، هیگڵ بە خستنەبەرباسی چەمکی (Sittlichkeit) بە مانای «ژیانی ئاکاری»، بە باشی سەلماندی کە باسکردنی ئاکار سەربەخۆ و جیا لە چەمکی یاسایی ناخرێتەروو، باسکردن لە یاساش ئێمە ناچار بە باسکردنی دەوڵەت و کایەی سیاسی دەکات. هیگڵ لە بەندی (٢٦٨) ی کتێبی فەلسەفەی مافدا پیشانیداوە کە ئاراستەی ئاکاری، یاخود (Gesinunng) هەمان ئەو بەڵێنە سیاسییە یە کە لە سیاسەتدا، مانای میوانپەرستی دەدات بە دەستەوە. خودی مارکسیش لە نامەی دکتۆراکەیدا نوسی، کە بابەتی ئاکار ئێمە بەرەو بابەتی دەوڵەت پەلکێش دەکات. ئەو لە کتێبی دەستنوسەکانی (١٨٤٤) یش ئابوری وەك «زانستی ئاکاری واقیعی، ئاکاریترین زانست» دەناسێنێ، لە شوێنێکی دیکەشدا لە هەمان کتێبدا نوسیویەتی ((کە ئاکار وەك زانست، هونەر و... هتد، شتێك نییە جگە لە شێوەی تایبەتی بەرهەمهێنان کە پاشکۆی یاسای گشتییە. بە سەرەنجدان بەم رەخنانە لە کتێبی خێزانی پیرۆزدا نوسی «بەهرە، ئەو داوەرییەیە کە ئابوری سیاسی لەبارەی ئاکاری مرۆڤ دەیخاتەروو» و ئاکاری مەسیحی هیچ نییە جگە لە چەکێك لە دەست دەوڵەمەندان، ئاکار دەتوانێ بەرامبەرێتی سامان و هەژاری بگۆرێ بۆ بەرامبەرێتی چاك و خراپ، قارەمانی ئاکار ئەو کەسەیە کە توانیویەتی ببێتە ملیۆنێرو، قارەمانی رۆژگاری تازە، ئەو تاوانکارەیە کەتاوان بە ئاکار دەخاتەروو. لە دوای مارکس و گرامشی ئەم خاڵە بەروونی دەخاتەروو «لە خەباتی چینایەتیدا، ئاکاریی تاکە بنەچەی سەرکەوتنە.» لە یەکەمین پەرەکانی کتێبی ئایدۆلۆژیای ئەڵمانی- مارکسیدا روونکراوەتەوە کە دەبێت بەرهەمهێنانی بیرورا یەکانگیر و کاریگەر لە پەیوەندییە مادی و بەرهەمهێنانییەکانی نێوان

مرۆڤەکان لەبەرچاو بگیرێ. پەیوەندییە فیکرییەکان و بەرهەمهێنانی فیکری کە لە زمانی سیاسی، ماف، ئاکار، دین، میتافیزیك،... هتد دەخرێنە ڕوو، زادەی پەیوەندییە مادی و واقیعییەکانن.

لە کتێبی ئایدۆلۆژیای ئەڵمانیدا، ئاکار لە دوو لایەنی جیاوازەوە خراوەتەڕوو:

١- ئاکار وەك فاکتەرێك لە بەرەو پێشبردنی چالاکی و کردەی مرۆیی، ئەرکخوازییە. توخمی هاوشانکەری تاکی بۆرژوا بە پێگەی گشتییەکەیەوە کە لە چەشنی ماف و سیاسەت دەردەخرێت: «ئاکار لە چەشنی ئەو دامەزراوانەیە کە لە شێوەی بۆرژوازیی خۆی مەرجەکانی بۆرژوابوونی بۆرژواکانن... ئاکاری بۆرژوایی یەکێکە لە فۆرمە گشتییەکانی دەبرینی ئەم پەیوەندی بۆرژوایە بە هەلومەرجی بوونی ئەوەوە.»

٢- ئاکار لە پلەی تیۆرەیەکی پەتی کە تەنها خەیاڵی دەرەنجامی دابەشکردنی کاری کۆمەڵایەتییە. لە کتێبی سەرمایەدا پەیوەندی سیاسەت بە ئاکار و ئاکاری سوخواردن (ریباخواردن) بەم شێوەیە خراوەتە ڕوو. مارکس لە ئاکاری بۆرژوایی کە کەڵەکەکردن حوکمی ئاینی دەیخاتە ڕوو، باسی بانکی وەك «باڵاترین شەرەفی ئاکاریی». لەم کۆمەڵگەیەدا، بانکدار (خاوەن بانك) «ئاکارخوازتر و بەشەرەفتر» لە قەشە دەناسرێت.

مارکس لە باسی ئاکار و کۆمۆنیزمدا لە کتێبی مانیفێستدا نوسییەتی، کە لەگەڵ سواربوونی کۆمۆنیزم، ئاکار غەمبار و بێ ڕەونەق دەبێت. ئاکار وەك «فۆرمە ئایدۆلۆژیکییەکانی دیکە» لە چەشنی ئاین، دەوڵەت و، خێزان... هتد، دەرەنجامی خەباتی چینایەتییەو، بە شێوەیەکی تەواو دەرناکەوێ. بنەچەی ئەم تێگەیشتنەش لە کتێبی دەستنوسەکانی (١٨٤٤)دا هاتبوو. لەو کتێبەدا باس لە داتەپینی پۆزەتیڤی خاوەندارێتی تایبەتی کرابوو، ئەمەش حوکمی گەڕانەوەی مرۆڤ بوو بۆ فەزای دەرەوەی دین، خێزان و دەوڵەت. وێناکردنی «ئاکاری پرۆلیتاریایی» کە لە بەرامبەر ئاکاری بۆرژواییە، لە بەرهەمەکانی مارکس نادۆزرێنەوە، بە بنەمایەکی تیۆریی نوسینەکانی ئەو ناخوێندرێتەوە.

تێڕوانینی خودی مارکس بۆ پرسە ئاکارییەکان هەڵبەتە لە بەندی تێگەیشتنی قۆناغەکەیدا بوو. ئەو بە هەمان بێزاری باوی سەردەمی ڤیکتۆریاوە لە گەندەڵی دەدوا. لە کتێبی سەرمایەدا لە گەندەڵی ئاکاریی سەرچاوە گرتوو لە ژیان، لە هەژاری تەواوی کرێکاران دەدوا. خەوتنی ئەندامانێکی زۆری خێزانە کرێکارییەکان لە ژوورێکی بچوکدا بە هۆکاری «گەندەڵی شەرمهێنەر» زانیوە و هیچ وێناکردنێ لە ئازادی سێکسی لە مێشکدا نەبوو، لە نوسینەکانیشیدا شێوەی دەربرینی ئەنتی ژن و گاڵتەکان و تەنزە نیشانەییەکان لەسەر بێ ڕێزی ژن کەم نین. لە هەمانکاتدا ئەگەر نا بە ئەندازەیەکی خێرا، بەڵام لە کاری خۆیدا زیاد لە سۆشیالیستەکانی سەردەمی خۆی بە فەرمانێکی بزوێنەر کە دەبێتە هۆی ڕەنگدانەوەی حوکم گەلێك لەبارەی «بێ ئاکاری مارکس» هەنگاو هەڵدێنێ، یان دەداتە شەقەی باڵ.

ئەو لە کتێبی مانیفێستی کۆمۆنیستیدا، پێگەی ژن لە خێزاندا بە جۆرێ لە کاری سۆزانی دەداتە قەڵەم، بەڵام بە شێوە فەرمییەکەی. لە تاوانی ئەمەی کە کۆمۆنیستەکان لە هەوڵی سۆشیالیزەکردنی ژنانن، وەها باسیانیدەکرد، کە وەك بۆرژواکان ژن بە ئامرازی بەرهەمهێنان هەژمارد دەکەن، دەبیستین کە بڕیارە کۆمۆنیستەکان ئامرازی بەرهەمهێنان دەکەنە موڵکی گشتی، فیکرێکی وەهایان لەسەر شان هەڵگرتوە.

ئینگڵس لە کتێبی ئەنتی دورینگ باسی «ئاکاری داهاتوو»، «ئاکاری بەراستی مرۆیی» دەکات، بەڵام دەستەواژەی «ئاکاری کۆمۆنیستی» بە کارنەهێناوە. ئەو «ئاکاری داهاتوی» لە بەراورد بە پێگە مێژووییەکان «ئاکاری فیودال-مەسیحی» و «ئاکاری بۆرژوایی مۆدێرن» خستە ڕوو. چەمکی ئاکاری چینایەتی کە ئەو باسی لێوە کرد، هیچ پەیوەندییەکی بە باسی مارکس لەم بوارەدا نییە. ئەنگڵس لە کتێبی بنەچەی خێزان، خاوەندارێتی تایبەتی و دەوڵەتیشدا باسی ئەم خاڵەی کردوە، کە لە داهاتودا تاك هاوسەری لە نێو دەچێ و ئاکاری عەشق و ئاکاری سێکسیش دەگۆردرێ، «پەیوەندی عاشقانە» حاکم و زاڵ دەبێت، بەڵام پێویستە لە خەیاڵپلاوییەکانی ئەو لەبارەی داهاتوو تێپەڕێن، چونکە زۆربەی پرسیارە بێ وەڵامەکان بۆ ئەو فەراهەمدەکەن. سەرەنجام دڵخوازی عاشقانە چ دەبێت، ئەگەر کەسێك عەشقی لایەنێك بۆ لایەنێکی دیکە بە دەستبێنێ، نەتوانێ لەگەڵی بژێ؟ لە «قەڵمرەوی ئازادی پەتییدا»، لەمەڕ ئەم غەریزە ناکامە، دەتوانرێ چی بوترێ؟ کە تەنها لەشێوەی تاکدا دەگمەن دەبێت، کە ئیدی بە پێچەوانەی ویستی خۆی، بە زۆر شێوە بە ژیانی کاتی لەگەڵ ئەو بدات، لە ئاکامدا کاتێکی خۆش لە ئازادی بباتە سەر؟.

سەرچاوە:

- واژەنامەی فلسفی مارکس، بابك احمدی، چاپ دوم، ١٣٨٧.